

Iarăși, dorința profesorului Louth de a se delimita de orice tratare reduționistă a fenomenului mistic creștin este mai mult decât evidentă. Cu toate acestea, pentru mulți cercetători ai fenomenului, lipsa numelui Sfântului Vasile cel Mare (329/330-379) din lista de mai sus nu reprezintă o surpriză, mai ales dacă opera sa este pusă în paralel cu cea a fratelui său, Sfântul Grigorie de Nyssa (335-394), unul dintre misticii cei mai de seamă ai creștinismului răsăritean (chiar și A. Louth declară că, inferior celorlalți doi în aptitudini retorice și în abilitățile organizatorice, Sf. Grigorie de Nyssa, ca teolog speculativ, „a fost cu siguranță cel mai mare dintre cei trei Părinți Capadocieni”¹⁷). Totuși, cu siguranță această reticență nu ar fi fost împărtășită de unul dintre cei mai de seamă teologi și patrologi ortodocși din secolul al XX-lea, părintele Georges Florovsky. În volumul X din „Operele” sale „complete”, acesta nu ezită defel să-l plaseze pe Sfântul Vasile cel Mare printre *Părinții bizantini ascetici și duhovnicești*¹⁸, imediat alături de Sfântul Grigorie de Nyssa. Să fie vorba aici oare de o neînțelegere, fără nici o legătură cu textele propriu-zis vasiliene? Sau dimpotrivă, în pofida eforturilor depuse de A. Louth în a schița diverse forme de experiență mistică, să-i fi scăpat acestuia din vedere o formă de „mistică” specific vasiliană? În fine, își pot afla cele două perspective, aparent ambigue, o soluție adecvată? Sunt câteva întrebări retorice care demonstrează că „linia” mistică a Sfinților Părinți nu este una uniformă, ci poliformă. În orice caz, cartea prof. Andrew Loth reprezintă, indiscutabil, o contribuție de referință asupra temei, motiv pentru care trebuie salutată inițiativa editurii Deisis de a republica această valoroasă lucrare de sinteză.

Conf. Dr. Habil. Ciprian Iulian Toroczkai

Kurt Krammer/Martin Rötting, *Buddhismus in Europa. Facetten zwischen Mode, Minderheit und Mindfulness in interreligiösen Bezügen*, Seria Religious Studies in Interfaith Contexts, Ed. LIT, Viena, 2022, 510 p., ISBN: 978-3-643-51107-2 (print), 978-3-643-66107-4 (ePDF).

Volumul colectiv editat de Kurt Krammer și Martin Rötting își propune să surprindă câteva aspecte ale prezenței budismului în Europa, evidențind formele pe care le ia budismul astăzi pe continentul european, investigând intenționalitățile care stau la baza interesului european pentru budism sau analizând gradul de inculturație al formelor de spiritualitate și practică budistă astăzi (p. 5). Lucrarea nu are caracterul unei compoziții unitare, iar perspectiva oferită este departe de a fi completă. Totuși, editorii își exprimă bucuria de a fi prezentat o mare varietate

¹⁷ Vezi A. Louth, *Originile*, 117.

¹⁸ Georges Florovsky, *The Byzantine Ascetic and Spiritual Fathers* (Belmont, 1987).

de aspecte, relatate atât din perspectiva internă a practicanților religioși, cât și din perspectiva externă analitică (p. 6).

Studiile diverse sunt împărțite în opt secțiuni tematice. Prima dintre acestea grupează două studii care se referă la formele timpurii de acces la budism. Bernadette Baumgartner analizează felul în care s-a construit „catehismul budist” al lui Henry Steel Olcott și măsura în care el reflectă gândirea occidentală a timpului și prejudecățile europene, atât față de budism, cât și față de creștinism. La rândul său, Hubert Weitensfelder prezintă profilul lui Anton Payer, o figură remarcabilă a celei de-a doua jumătăți a scolului al XIX-lea, care a ajuns în slujba regelui Siamului și care ar fi putut fi primul austriac budist.

Secțiunea a doua este dedicată unor prezentări exemplare de țări, analizând prezența budistă în Marea Britanie, Germania, Austria, Spania și Croația. În toate aceste cazuri este vorba despre diversitatea și varietatea organizațiilor budiste, despre evoluția acestora, despre problemele pe care acestea le întâmpină și despre felurile în care reușesc să își facă simțită prezența în societate și să dobândească recunoaștere socială și instituțională.

Cea de-a treia secțiune se dedică noilor curente și mișcări apărute în interiorul budismului. E vorba atât despre tendințe precum *chic* și *queer*, cât și de mișcări precum Sangharakshita, Rigpa, Shambhala, Calea de Diamant, MBSR (mindfulness based stress reduction). Toate acestea au cunoscut diferite etape ale evoluției, multe dintre ele nefiind scutite de scandaluri, reformându-se însă ulterior și continuând activitatea cu accente noi.

În cea de-a patra secțiune sunt prezentați influenceri budiști precum Dalai Lama, Ayya Khema sau Thich Nhat Hanh. Textul despre Dalai Lama reprezintă o relatare autobiografică a autorului, Christof Spitz, reflectând asupra impactului celui de-al XIV-lea Dalai Lama asupra Europei. Cel de-al doilea studiu, elaborat de Sarah Pieslinger, se intitulează „În căutarea urmelor biografice” și încearcă să reconstituie și să înțeleagă traseul lui Ayya Kema, o evreică născută la Berlin, refugiată la Shanghai în anii celui de-Al Doilea Război Mondial, devenită ulterior monahie budistă theravadină în Sri Lanka și apoi misionară budistă în Germania. În cel de-al treilea articol, Erika Erber prezintă profilul lui Thich Nhat Hanh, călugărul budist de origine vietnameză care a trăit peste 40 de ani ca exilat în Occident și a reinterpretat conceptul de mindfulness, făcându-l o practică accesibilă oricui.

Secțiunea a cincea se concentrează asupra învățaturii budiste și a modificărilor acestora în Occident. Astfel, Martin Baumann analizează felul în care a fost esențializat budismul în Occident, arătând că a defini esența înseamnă a crea o esență, monahia budistă Carola Roloff investighează disciplinele academice numite teologie budistă, filozofie budistă, respectiv buddhologie, iar Perry Schmidt-Leukel analizează disciplina academică numită teologie budistă, constând într-o reflecție critic-constructivă asupra budismului.

În secțiunea a șasea este urmărită prezența budistă în spațiul public. Manuel A. Kuhn scrie despre centrele budiste și stupele apărute în jurul anilor 1980-2000 pe cuprinsul mai multor țări europene, Ron Eichhorn analizează locul Uniunii Budiste Europene în cadrul societății civile de astăzi, Karin Anne Ertl se ocupă de învățământul religios budist în Austria, Kurt Krammer elaborează despre organizarea budismului în Austria, care de la o mișcare spirituală pornită de la bază a devenit o structură de tip eclezial, călugărul Ajahn Cattamalo Bhikkhu vorbește autobiografic, dar și presărat cu multe reflecții spirituale, despre traseul lui de succes de la venirea în Vest și până la construirea mănăstirii sale din Germania, iar Hubertus von Schrottenberg analizează etica economică budistă a lui Karl-Heinz Brodbeck ca pe o posibilă Reformă a etosului economic mondial în secolul al XXI-lea.

Secțiunea a șaptea este intitulată simplu „Budismul în dialog”. Trei dintre cele cinci studii reunite aici se ocupă de mișcarea Zen, detaliind prezența acesteia în spațiul german (Ursula Baatz), analizând aspecte de istorie culturală (Alexander Poraj-Zakiej) sau vorbind despre integrarea Zen în cadrul spiritualității creștine (Christian Hackebarth-Johnson). Celelalte două contribuții sunt dedicate dialogului interreligios monastic (Cosmas Hoffmann), respectiv identităților hibride budiste europene (Martin Rötting).

În secțiunea a opta sunt luate în vizor două comunități asiatice budiste din Europa: cea organizată în jurul templului Thai Austria Dhammaram din Viena (Martina Anissa Strommer), respectiv cea a tinerilor cu rădăcini vietnameze (Rebekka Christina Khaliefi).

Studiul de final, semnat de cei doi editori de volum, se întreabă încotro se va îndrepta budismul european. Concluzia autorilor este că budismul european a ieșit din etapa de optimism nestrămutat al începuturilor și își continuă acum traseul pe baze mai realiste. Împreună cu alte forme de spiritualitate asiatică, el și-a pus amprenta asupra Europei și o marchează în continuare, contribuția sa fiind deosebit de pregnantă în zona tehnicilor de echilibrare emoțională. Din punctul de vedere al autorilor, acestea trebuie „împietite cu viziunile etice și filozofice ale budismului autentic... de preferat în dialog cu alte tradiții spirituale ale Europei” (p. 501).

Lucrarea este informativă, iar stilurile variate ale articolelor fac ca orice cititor să poată găsi câte ceva pe gustul lui. Accentul puternic pus pe analiza situației din țările spațiului german, în special din Austria, fac ca lectura să fie recomandabilă în primul rând celor al căror interes vizează această zonă. Dincolo de aceasta, ea este utilă și tuturor celor care vor să înțeleagă dinamica religioasă europeană contemporană, precum și evoluțiile și transformările unei religii pe teritoriu străin.

Lect. Dr. Habil. Alina Pătru